

SİYÂSET-İ ADLİYYEDEN MÜHİM BİR MEBHÂS*
(Muhamât Dergisi 12 - s. 361-367)

A Grave Matter in Our Forensic Policy
(Journal of Muhamât, Volume: 12, pp. 361-367)

Yanko VİTNOS

Çev. Belkıs KONAN**

(Bu taâmül ve müsamâhâyı meeyîd bir arada dahi istihsâle muvaffak olmuş ise de arada da münderiç bir kayıtdan nafaka mesâilinin umûmiyyeti değil belki yalnız bir cüz-i kalîli yani nafakayı icâb iden zevciyet ve karâbet sebeblerinden yalnız zevciyetden münbâis nafaka da'vâlarını Patrikhânenin salâhiyyetine verilüb Karabetten münbâis nafâka davalarının bu müsâadedden istisnâ edilmiş olduğu anlaşıldığından bu kâbilden olan evlâd-ı sığâra nafaka takdîri da'vâlarının kemaâfi's-sâbık muhâkim-i şer'iyyede devamı rü'yetine karar veriyor.)

("Mehâkim-i şer'iyye " istilâhının manâsında Şurâ-yı Devletle ittifâk edebilesek şurâ-yı mezkûrun şu re'yini tamamıyla kabul edeceğiz. Lâkin bu babdaki müteâlaâtımızın arz-ı izâhından evvel herkesce ma'lûm olan bazı vesâyık-ı tarihiyyeyi hatırlarda tazelemeğe lüzûm-ı kavî görüyoruz. Bahis biraz uzayacak ise de ne çare ki tabiât-ı mes'ele bunu icâb ediyor.)

(Ma'lûmdur ki dîn-i İslâmın zuhûrunda Arabistan'da üç dîn mevcûd idi. Müslümanların hükmü altına geçen yerlerde bu üç dînden Putperest dînine

---

* Yanko Vitnos Efendinin Şurâ-yı Devletin üç kararı hakkındaki Tenkidâtından Ma'bâd: Ve Hatta 1306 (Milâdi: 1890/1891) Senesinde Kiliselerin Seddi Vaka'ası Üzerine

** Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi ABD Öğretim Üyesi.

mensûb olan ahâliye amân verilmeyüb ya İslâmiyeti kabul etmeğe veya memleketi terk eylemeğe mecbûr tutuldu. Bilâkis ehl-i kitâb olan İsevi ve Musevi Dînleri mensûbiyetine öyle bir şiddet gösterilmeyüb kendilerine vakî olan teklif üzerine rızâlarıyla İslâmiyeti kabul etmeyüb de dîn-i aslîyyelerinde kalmakta ısrar edenler memleket-i İslâmiyede tavâttuna müsâade olundu."la-ratb..." a'yet-i kerimesinin meâl-i celilince şerâit-i İslâmiyye akâidden ve adâbdan ma'ada siyâsi, idâri, ictimâ-i, hukûki gibi her nevî mesâil hakkında ahkâmı camî' olmağla bu ahkâmın memleket-i İslâmiyyede mütemekkin ve mütavattûn Hristiyanlar hakkında dahi cârî olması tabî idi. Bu hâl ekser nikâtda Hristiyanlar için ağır ve müşkil bir şey değil idi. Çünkü şerâit-i İseviyede akâid ve adâbdan başka cemâat-i İseviyenin) umûr-ı siyâsiyyesine dair bahs yokdur. Hazret-i İsa "**Mon regne n'est pas de ce monde**" **Rendez a Cesar**, ve Benim Saltanatım bu Dünyadan değildir.**Ce qui appartient a cesar, et a dieu** kaysere aid olan "**Ce qui appartient a Dieu**" şeyi Kayser'e ve Allaha aid şeyi de Allah'a veriniz." demekle Hristiyanlara her hangi devlete tabî olurlarsa husûsat ve mesâil-i dünyeviyede o devletin kavâninine tabî olmalarına müsaade ve belki emri-umûr-ı ictimâiyyeye gelince dîn-i İsevi bu babda dahi Hristiyanları ekseriyyet üzre serbest bırakarak yalnız cemiyet-i İnsaniyyenin rükni olan münâkahât maddesine ahkâm-ı mahsûsa altına almış ve bu ahkâma esâs olmak üzere "vahdet-i zevce" "zevce-i vahide" kaîdesini vazî ile beraber bu kaîdenin akâid-i Hristiyaniiyenin esrarından maâdut ahkâm kısmına idhâl etmişdir. Bu hal yani nikâh husûsunda Hristiyanların böyle bir kayd ile mukâyyed bulunmaları hali hakikâten Memâlik-i İslâmiyyede tavattûnlarına manî olacak bir keyfiyet idi. Zira İslâmiyet taadüd-i zevcât kaîdesini kabul eylemekle şerâit-i İslâmiyyenin münâkahâta aîd ahkâmı Hristiyanlar hakkında tatbîk olunamaz idi ve cebren tatbik edilmiş olsa dîn-i İslâm tarafından kendilerine bahş olunan hürriyet-i vicdân ref' edilmiş ve adetâ ya İslâmiyeti kabul etmeğe veyahûd terk-i diyâr eylemeğe mecbûr kalınmış olur idi. Husûsuyla ki şerâit-i İslâmiyye ahkâmınca nikâh ukûd-i saîre gibi icâb ve kabul ile akd olunmakda olduğu halde şerâit-i İseviyye bu babdaki icâb ve kabulü kâfi görmeyüb bervech-i meşrûh nikâhı serâir-i dîniyye derecesine isâl edecek bazı duâların dahi okunması ve bazı merâsimin icrâ edilmesi suretiyle emri-ı tezvîcin kilisece takdîs edilmesini şart kılmışdır. Şerâit-i mezkûre ahkâmınca bir Hristiyan bir karıyı kendi kendine tezvîc etmez ve edemez kilise kendisini o karı ile tezvîc eder. Mütehîl bir Hristiyan

zevcesini re'y-i hoduyla tatlık edemiyor. Kilise o karı ile olan nikâhı fesh etmeli. Kilise nikâhı fesh etmez ise zevc veya zevcenin vefâtına kadar nikâh bakî kalıyor. Zevcin mukâddes bildikleri bu nikâhın hükmüyle birbirlerine kayd-ı hayatla merbût ve mukâyed add olunarak başkasıyla tezevvüc edemiyor ve ettirilemiyor. Ber-vechi meşrû' cemiyet-i beşeriyenin rüknü olan nikâhda taadüd-i zevcât ile vahdet-i zevce kaîdeleri ve nikâhın akdi için rızâ-i tarafeynin kafi olması ile tarafeynin rızâsından ma'ada bir de nikâhın kilise tarafından takdîs edilmesi usûlleri arasında fark-ı azîm bulunmakla münâkahât husûsunda iki milletin aynı ahkâma tabî' olmaları mümkün değil idi. Dîn-i İslâm bunun caresini düşünmüştür. Şöyle ki: Hristiyanların memleket-i İslâmiyyede tavattûnlarına izin vermekle beraber münâkahât husûsunda şerâit-i İseviyyenin ahkâmına tabî olmalarına dahi müsaade etti. Zikr-i sebk ettiği üzere zaten şerâit-i İseviyye de münâkahâtdan ma'ada umûr-ı dünyeviye hakkında ahkâm bulunmamakla bu suretle Hristiyanların memleket-i İslâmiyyede tavattûnu kesb-i suhûlet etmiş ve zuhûr-ı İslâmiyyetden beri gelmiş olan düvel-i İslâmiyyenin cümlesinde münâkahât mesâilinde şerâit-i İslâmiyye ile şerâit-i İseviyyenin ahkâmları yan yana yürüyerek her biri daîre-i mahsûsâsı dahîlinde icrâ-i hükm ede gelmiştir.)

(Mukâddemâtımız şu noktaya gelince mes'ele-i münâzaun-fihânın halline teşebbüs edebiliriz. Mesele muğlakîyetini müezzi' bazı mülâhazat ve nazâriyât-ı zaîdeden tecrîd edildikde gayet sade bir maddeden ibâret kalıyor. Lâkin bunun tedkikinden evvel neden neşş'et ettiğini göstermekliğimiz icâb ediyor. Gerek şerâit-i İslâmiyyede ve gerek şerâit-i İseviyyede münâkahât hakkındaki ahkâm iki kısımdır. Bir kısmı nikâhın suret-i akdiyle şerâit-i sıhhâtine ve esbâb-ı fesâdı ile suret-i feshine (Ve yalnız şerâit-i İslâmiyye için talâka) ve hülâsa nikâhın akd ve feshine müteâllikdir. İkinci kısım dahi mihr ve cehâz ve neseb ve karâbet ve nafâka ve hezâne mesâili gibi nikâhın akd ve feshi münâsebetiyle vukuâ gelen bazı halât ve husûsât hakkında mevzû' olan ahkâmdır imdi Patrikhâne ile bab-ı meşihât arasında münâzaun-fih olan mesele şudur: Dîn'ül-islâm dîn-i İsevîye mensûb olanlara nikâhlarından mütevellid meseleleri şerâit-i İsevîye ahkâmına tevfikân hâll ve tesviye etmelerine izin veriyor ise de bu müsaade münâkahâtın bil-cümle mesâiline mi yoksa ta'arifi sebk iden iki kısmından yalnız bir kısmını mı şamîldir. Alâkâdarândan Patrikhâne evet. Mutlak itlâkı üzere terk olunur kaidesinde müsaade âmm'dır. Ve kitab-i münâkehâtın bi'l-umum ahkâmını şamîldir. Binaen-aleyh iki Hristiyan arasında kitab-ı

münâkehâtın ahkâmına dair her ne mesele zuhûr ider ise şerâit-i İseviyyenin ahkâmına tatbik edilmelidir diyor. Bilâkis bab-ı meşihât hayır! müsaade-i âmm değildir hâssdır Hristiyanlara münâkehât hakkındaki ahkâm-ı şer'iyyeden yalnız birinci kısmına dahîl olan mesâilin şerâit-i İseviyece tesviyesine müsaade olunub ikinci kısmına dahîl olunanlar için müsaade edilmemiştir. Binaen-aleyh akd ve fesh-i nikâh gibi mesâil Patrikhâneye aid ise de nafaka ve hezâne mesâili gibi ikinci kısma dahîl olan husûsât Patrikhânenin salâhiyeti dairesi haricinde kalub bu kısım-ı husûsât hakkında ki ahkâm umûr-ı dünyeviyeye aid saîr ahkâm-ı şerâit-i İslâmiyye misüllü bilâ-tefrîk dîn ve mezheb-i umûm tebâ'a-i Osmanîyyeye şumûli olmak lâzım gelür diyor. İhtilâf bundan ibârettir. Görülüyor ki mes'ele-i münâzaun-fiha gayr-ı meşrût bir memleket-i İslâmiyyede dîn-i İslâmın dîn-i İsevi mensûbiyetine bahş ettiği müsâadâtın envâ' ve derecâtı hakkındaki bahsin bir cüz'iyidir. Yani sırf bir mes'ele-i şer'iyyedir ve eğer Patrikhâne imtiyâzat-ı mezhebiyyesine müsteniden mes'ele-yi bu yolda telâkki etmediği farz olunsa bile bab-ı meşihâtla bab-ı âlînin nokta-i nazârı bu merkezde olduğuna şüphe yoktur. Hal böyle iken mücerred kuvve-i teşriyye ve takniniye tarafından mevzû-i kavânin ve nizâmâtın tefsîrine me'mûr olan Şurâ-yı Devlet ahkâm-ı şer'iyyenin tefsîr-i resmîyesine kalkmış ve ancak zuhûr-ı İslâmdan bu ana değin her zaman ve mekânda te'esüs eden bil-cümle düvel-i İslâmiyye memâlikinde Nasrânilerin serbestce tavattûn ede gelmiş olmaları dînlerince serâir-i akâid derecesinde bulunan akd-ı nikâh ve müteferrû'âtı hakkındaki ahkâm-ı mahsûsanın devam mer'iyyeti esâsına müstenîd olduğu hakikâtden sarf-ı nazâr ve bu halin güya mücerred memleket-i Osmâniyyede ve mutlaka devlet-i Osmâniyenin müsaade-i mahsûsasıyla vukûu bulmakda olduğunu add ederek neşrindeki sebep ve maksad-ı sudûrî bam başka olan bir takım irâdât ve berevât ve ferâmin ve evâmir-i âlîyyenin tettebbûuyla bunlardaki mâni ve mukâsidin izâh ve tefsîrine ve bu tefsîrâtın hükmi ve kuvvetiyle mercî' takdîr nafâka-i sagîr-i nasrâniyye mes'elesini hal ve tesviyeye gayret eylemiştir. Bu suretle Şurâ-yı Devlet esâs mes'le hakkında re'y ve karar vermekle vazifesi haricine çıkmıştır.)

(Tûl-ı müddetden beri Patrikhâne ile bab-ı âlî arasında bu mesele hakkında bunca muhâberât ve münâkaşât ceryân etmiş ve halâ etmek de bulunmuş olduğu halde ancak bu def'a ilerü sürülen bu iddiânın sıhât veya adem-i sıhâtı hakkında karîn-i kirâmca edilecek muhâkemenin teshîli için

evvel emirde bervât-ı mezkûrenin mesele-i münâzaun-fihaya medâr-ı tatbîk add edilmek istenilen fikarâtını gözden geçirelim:)

1- "Efrâd-ı milletden biri ayınleri üzre akd-ı nikâh "ve fesh-i nikâh edecek oldukda aralarına Patrik-i mumâ-ileyhden veyahûd muayyen olan vekilinden gayr-ı kimesne girmeye "ve karışmaya"

2- "Ve akd-ı nikâh-ı fesh nikah babında ve .... hilâf "mu'tâd ve kâdim-i kuzâ't ve nüvvâbdan ve taraf-ı aherden dahi " ve taarûz ve tecrîm ve tagrîm olunmayalar."

3- "Ve bazı zî-i kudret kimseler ayınlerini muhalif "şu avrâtı şu adama nikâh eyle diyo Papaslara çevr... " ve Patrik ve Metropolitlerini rencide eylemeyeler."

(Rum Patriklerine verile gelen berâtlardan mevcûd-ı ma'lûm olanlarında nikâha müteâllik olarak tesâdüf olunan fikrât başluca bundan ibârettir. Berâtların müteâlaasından anlaşılıyor ki bu fikrâlar Hristiyanların nikâhlarını şeri'ât-i İseviye'nin ahkâmına tevfiikân icrâ etmeğe ve ol ahkâm mucebince zevce-i vahîde ile iktifâ eylemeğe ve nikâhlarını kiliseye takdîs edirmeye ve-l-hâsıl bu hususda şeri'ât-ı Muhammediyyenin ahkâmına tabîyyet etmemeğe me'zûn olduklarına dair hiç bir kayd ve serâhat yokdur ve olmaması pek doğrudur. Çünkü zikri sebk ettiği üzere bu me'zûniyeti dîn-i İslâm zaten Hristiyanlara vermişdir. Ahkâm-ı dîniyye ise fermân veya berâta te'eyyüde muhtaç değildir. Binaen-aleyh bu fikrâlardan maksad Hristiyanların şeri'ât-ı İseviye mucebince akd ve fesh-i nikâh etmelerine me'zûniyyet verildiğini beyân olsa idi ma'lûmu ilâm kabilinden olur idi. Ancak her devlet-i İslâmiyyenin büyük küçük bil-cümle me'mûrları buna dair olan ahkâm-ı şer'iyeye riâyet etmek fazifesiyle mükellef buldukları halde edvâr-ı sabıkada hükm-i zamanın netice-i te'sirâtı olmak üzere pek çok def'alar bu vazifeye ehemmiyet verilmemiştir. Özr-ı cehâlet sayesinde sığınarak kabahâtlarını belki tarihe af ettirebilecek me'mûrin-i mülkiye ve müteneffizîn ve mütehâkimin dehîrden ma'ada me'mûrin-i şer'iyeye dahi ekseriya Hristiyanların münâkehâta müdâhale iderek Patrike varıncaya kadar büyük küçük me'mûrin-i ruhâniye-i rencide (berâtın isti'mâl ettiği tabirât-ı tecrim ve tagrîm ve rencidedir) ede gelmişlerdir berâtlardaki fikarât-ı mebhûse işte şu ahvâlin men'î maksadına müste'iddir. Yoksa maksad şeri'ât-ı İseviyenin münâkahâta dair olan ahkâmıyla amel etmeğe

Hristiyanlara müsaade vermek değildir.) (Şu halde berâtlarda münâkehâtın ikinci kısm-ı mesâilinde bulunan nafaka ve hezâne gibi mevâd-ı mukînde ahkâm ve tafsilât nasıl aranılır ve ma-mâ-fih Şurâ-yı Devlet kararının bir cihetinde "ne Patriklik ve Metropolitik berât-ı âlilerinde, ne de Patrikhâne nizâmnâmesinde evlâd-ı sığâr şöyle dursun hattı zevcâta aid nafaka da'vâlarının bile devâir-i ruhâniyece rü'yetini mutazammın hiç bir kayd ve işâret görülemedi" deyüb bu sözle güya isbât ve hal-i mesele etmek istemiştir. Eğer berâtların mahiyeti ile ısrarlarındaki maksad hatırlarda tutulmuş olsa idi bu söz elbet söylenmez ve meselenin halline bu suretde abesle iştigâl edilmiş olmaz idi.)

(İşte niçin mesele takriben kırk sene evvel zuhûr ettiği ve hatta bundan yirmi sene evvel yani fi 22 Kanûn-ı Evvel Sene 1306² tarihinde ale't-talâk Rum Patrikhânesinin imtiyâzât-ı mezhebiyesi hakkında sâdir olan idâre-i seniyyenin hükmüyle saîr mesâil münâzaun-fiha ile beraber hezâne ve nafaka meselesi dahi kat'iyen hal olunmuş olduğu zan olduğu halde bu mesele hala şidetli münâzaâta sebebiyyet vermeğe devam ediyor. Mezâkere-i mesele esâsen çığrından çıkmış ve daha doğrusu tâ-bidâyetinden beri şimdiye kadar hiç çığrına girmemiştir.)

(Zirk-i mükerreren sebk ettiği üzere mes'ele bir mes'ele-i şer'iyyedir madem ki Devlet-i Osmâniyyenin dîni dîn-i İslâmdır ve madem ki şeriât-ı İslâmiyyenin dünyaya müteâllik ahkâmından "Ezmânın tagyîriyle ahkâm-ı tagyîr ider" kaîde-i kilisenin dairesi haricinde kalarak hükm-i zamana mahkûm olmayan kısmının mer'i tutulması tabiidir. Binâen-aleyh eğer şeriât-ı İslâmiyyenin münâkahât hakkındaki ahkâmı dîne ve adâb-ı dîniyyeye kat'ân ta'llûku olmayub sırf umûr-ı dünyeviyeye aid idüğü ve hatta ezmine-i sâlifede gerek memâlik-i Osmaniye de ve gerek saîr memâlik-i İslâmiyede tebaa-i Hristiyanıye hakkında bi-t-temâmiha- yani Müslümanlar hakkında olduğu suretde ayb'en-icrâ oluna gelmiş ve bu gün dahi devâm ve icrâsına bir manî' bulunmuyor ise bundan sonra dahi Hakimiyet-i Milliye esâsına müsteniden Osmanlılığı teşkil eden milel-i muhtelifenin ihtiyâcat-ı ma'neviye ve edebiyelerine muvâffık bir veya birkaç kanûn-ı münâkehât yapılmasına sıra gelinceye kadar tebaa-i Osmâniyeden dîn-i İseviyeye mensub olanlar hakkında devam icrâsına diyecek kalmaz ve Patrikhânenin

² 22 Kanûn-ı Evvel Sene 1306; Milâdi: 3 Ocak 1891.

şikâyetinde semî-i itibâra havale etmek icâb etmez lâkin hakikât böyle midir.?)

(Mes'elenin bu cihetini tedkike girişmezden evvel işbu makalenin tanziminde ittihâz ettiğimiz usûle tevfikân bazı nazâriyât ve mütâlaât-ı umûmiyyenin serd ü itiyânına kendümüzü mecbûr gördüğümüz cihetle ol vecihle izâh-ı keyfiyete ibtidâr olunur şöyle ki:)

(Cemiyet-i beşeriyenin esâsı nikâh olduğu için kitâba müstenid olan dinler buna çok ehemmiyet vermişlerdir bundan evvel dahi beyân olunduğu üzere dîn-i İseviye nikâhı esrâr-ı dîniyye derecesine i'lâ ettiği gibi dîn-i Muhammedi dahi ibâdatdan add eylemiştir. İşte Havariyûndan Pavlos nikâh hakkında ne söylüyor "*Ce mystere est grand; je dis cela par rapport a Christ a l'Eglise.*" yani bu husûsu (nikâh) hazret-i İsa ve Kilise indin de büyük bir sırdır. Der-muhtârın tahtâvî tercümesinde dahi nikâh şu vecihle tâvsif ediliyor "... Muâmelâtın üzerine nikâhın takdim-i ibâdata akreb olduğuna mebnîdir. Hatta nikâha ve nikâhın müştemil olduğu nafaka tahsiline ve evlâd u iyâl terbiyelerine iştigâl-i nafîle ibâdetler için tahâlli ve inzivâdan efdâldir... nikâh min vechîn ibâdeti ve min vechîn muâmeledir... mesâlih-i dîniyyeyi ve dünyeviyeyi müşte'mildir. ")

(Nikâh dîn-i Musevi de dahi muâ'zez tutuluyor.)

(Nikâha her dînde muâmelât-ı nâs icinde bu derecede âlî bir mevkî tahsîs edilmiş olmasının sebebi cemiyet-i beşeriyenin esâsı olmak ile beraber hey'et-i ictimâiyye de yaşayan efrâd-ı insâniyyeyi mensûb oldukları her bir dînin maksâd-ı âlîsine hâdim mesleğe sevk etmek ve o mesleğin icâbâtına alışdırmak için nikâhdan mütehâssıl aîlenin en münâsib vasîta olmasıdır. Fi-l-hakika aîle içinde doğan çocuk en küçük yaşından beri etrafında bulunan erkân-ı aîlenin ef'al ve akvâlinin te'sîriyle ileride mükellef tutulacağı vezâif-i dîniyye ile kesb'ül-fet ediyor. İslâm çocuğu babasına biraderini vesâir efrâd-ı aileyi namaz kıldıklarını ve oruç tuttuklarını ve Hristiyân çocuğu dahi anasının ve babasının kiliseye gidüb duâ ettiklerini ve bazı gün pehrîz tuttuklarını gördükçe ve bunları yapmak Allahın emrini yerine getirmek demek olduğunu işiddikce aheste aheste vezâif-i dîniyyelerinin bir haylisini öğrenirler zaten sinn-i sabâvetde kalb-i insânide nakş olunan te'sitât en ziyâde sâbit kalan te'sirât olmağla kat'iyyen denebilir ki insanların ahkâm-ı dîniyyelerine ve adâb-ı milliyelerine derece-i riâyet ve

sebâtları ekseriyâ sinn-i sabâvetlerinde gördükleri terbiyeye ve edeb'üd-dîn ile edeb'üd-dünyânın kavâid ve icâbaatına muvâffık her gün aile içinde müşâhede eyledikleri ef'alın ve istimâ' ettikleri akvâlin te'siriyle kesb ettikleri ülfet derecesi nisbetinde bulunuyor. Buralarının doğru ve tabiyât-ı insâniyyenin icabâtına muvaffık olduğunu tasdik edenler husus-ı âtînin sıhhâtini dahi kabul ve tasdik edeceklerine şüphe yokdur şöyle ki dîn noktâ-i nazârından çocuğun terbiyesi mensûb olduğu aile içinde olması evfâk ve ensâb olduğu gibi şayed bir sebebdan dolayı bir çocuk sinn-i sabâvetinde peder ve valdesinin agûş-i terbiyesinde bulunamamak ta'lihsizliğine düçâr olur ise bu mes'eleleri herkesden eyü düşünmüş ve ol babda ahkâm-ı münâsebeyi kabul ve vazî' etmiş olan şerât-i dîniyyesi ahkâmınca çocuğun her kime tevdi' münâsib görülür ise -bi çârenin düçâr olduğu felâketin netâyiç-i ma'neviyesinin tehvîn edilebilmesi itibâriyle - ona teslimi muvâfıkı akl-u hükümet olduğu bî-iştibâhdır.)

(Bî-kes ve hamî'siz kalmış bir tıfl-ı sagîrin li-ecl-it terbiye kime teslimi lâzım geleceğini ta'yîn için mensûb olduğu dinden gayr-ı bir dînin şer'iyâtına müracâat ile oradan çocuğa bir mürebbi ve hamî' ta'yîn olunursa bu müracâatın çocuğa muzîr başka bir neticesi olmasa bile be-heme-hâl terbiye-i dîniyyesinin ihlâline sebep olacağına zerre kadar şüphe edilmemelidir. Meselâ ma'lûm olduğu üzere hem şeriât-ı Muhâmmadiyye de hem şeriât-ı İseviyye de hezâneye müteâllik ahkâm-ı mufassâla vardır birinde de ötekinde de karâbetin sınıf ve derecâtından bahs olunuyor ve ikisinde dahi mesela anadan babadan yetim kalmış bir çocuğun akrabasından - diğerlerine takdimen- hangisinin hezânesine teslim ve tevdi'-i icâb edeceği hakkında sarahât vardır. Şu halde İslâm çocuğunun mürebbi ve mürebbiyyesi ve hâzın ve hâzinesi şeriât-ı İslâmiyyeye ve Hristiyan çocuğunun ki şeriât-ı İseviyyeye müracaat ile ta'yîn olunmak icâb ideceği hakkında tereddüd edecek cihet var mıdır? Bunun aksi olursa netâyiç-i muzurrâ-i melhûzâsına izâhdan şimdilik ictinâb etmeği münâsib görüyorum.)

(Bâb-ı meşihâtın tezkîresinde dahi izâh olunduğu üzere hezâne ile nafakanın ikisi lâzım ve melzûm kabilinden olduğundan hezâne hakkında verilecek hükmün nafakaya da şumûlü olması tabi'idir.)

(Memleket-i İslâmiyyede devletin dîn-i resmisi dîn-i İslâm olmak ile beraber kitaba müstenîd edyân-ı saîrenin serbest olması esâsı müceddeden kanûn-ı esâsi ile vaz' ve haricden Memleket-i Osmaniyyeye idhâl olunmuş

bir şey olmayub belki dîn-i İslâmın zuhûrundan beri düvel-i islâmiyyece riâyeti lâ-büdd bilinmiş bir kaîdedir.³ Serbesti-i edyân ise mensûbiyyetin yalnız icrâ-i ayînden her güne müşkilât ve ta'rûzâtan masûn olmalarıyla hâsıl olmayub belki bunların terbiye-i dîniyelerine dahi asla müdahâle edilmemekle kesb-i ta'mamiyyet eyliyor. Bir Hristiyanın bir müddet Kiliseye devamından men' edilmesi bir tıfl-ı sagîr-ı İseviyenin mahkeme-i şer'iyye-i İslâmiyye tarafından münâsib görülecek kimsenin - Velev ki o kimse Hristiyan olsa - hezânesine tevdi' kadar serbesti-i diniyi ihlâl edemez.)

(Şeriât-ı İslâmiyyenin ahkâmına vukûf denecek derecede ma'lûmata malîk olmadığını itirâf edeyorum demeyi bile zaîd görürüm ma-ma-fih icrâ ettiğim tettebbuât ve ta'mîkatın ve erbâbından aldığım izâhâtın neticesinde kanâat getürdüğüm noktayı yine erbâbına arz etmeğe cesâret ediyorum. Zevcenin ikisi de dinlerinde sabît kaldıkça şeriât-ı İslâmiyye şeriât-ı İseviyenin münâkehâta müteâllik ahkâmına tahâkküm suretiyle asla karışmayub icrasına rü'essâ-i ruhâniyye-i Hristiyanıyyeyi tamamıyla serbest bırakıyor. Tekrar ediyorum ki fakd'an-ı muâmelât-ı kaffiyeden dolayı mevzû-ı bahs olan mesele hakkında nusûs ve ahkâm-ı kat'iyye dermeyân edemem lâkin eminim ki serd edeceğim delâil-i karîn-i kirâma kanâat bahs eder. Bu bab da her şeyden evvel karîn-i kirâma ihtarına lüzûm gördüğüm şey şeriât-ı Muhammediyye ile şeriât-ı İseviyenin münâkehâtına müteâllik ahkâmları arasında mevcûd olan ve balâ da zikr ve izâh olunan fark-ı azîmi nazârından dûr tutmamalarıdır. Münâkehât birinde ta'addüd-i zevcât ve diğesinde zevce-i vahîde-i esâsi üzerine mebni oldukları gibi nikâh birinde hemen ukûd-ı saîre gibi bir akd ve diğesinde ise me'mûrin-i dîniyyenin takdîsine muhtâc bir muâmele olub akd-ı nikâh ancak bu takdîs ile tamamiyyet kesb etmiş add olunur.) (Kütüb-i fikhiyyeden her hangisinin münâkehâta müteâllik ahkâmına yâni kitâb-ı nikâh ile bunun münkâsım olduğu babların münderecâtına mürâcaat olunur ise görülür ki şeriât-ı İslâmiyye ehl-i kitâb olan gayr-ı Müslimler şöyle dursun Putperest ve Mecûsilerin bile münâkehâtına karışamaz ve herkes kendi şeriâtı ahkâmına tevfiikân akd-ı nikâh etmeğe serbest bırakır. Hatta kendi şeriâtları ahkâmına tevfiikân akd-ı izdivâç iden iki gayr-i Müslim karı ve koca ba'dehu İslâmiyyeti kabul edüb de led'et-tetkîk vaktiyle akd olunmuş olan nikâhları

³ (1) İnsanlardan dîn nâmına bazı sû-i-isti'mâlâata tab'an meyyâl olub olmadıkları bahsi başkadır.

şeriât-ı İslâmiyye ahkâmına nazâran fasîd olduğu anlaşılrsa bile fesh olunmaz. Zira imam-ı Â'zâmın kavlince nikâh ibtidâen sahîh olarak akd olunmuşdur. Demek oluyor ki gayr-i Müslimlerin kendi şeriâtlarınca vakî' olan nikâhları ekseriya şeriât-ı İslâmiyye dahi sahîh-i add olunuyor. Gayr-i Müslimlerin nikâhı akd olunduktan sonra dahi zevcinden birinin müracaatı üzerine şeriât-ı İslâmiyye yine hiç karışmaz. Gayr-i Müslimler nikâhının hükm-i hakkında mültekâda işte ne okunuyor. "*izâ tezevvecü kâfiru bilâ şuhûd-u evfâ adet kafîr ü vezzalike câz-i fi'd-dîniyyem sümme islâmuha ikrâ aleyh*" "*Velev tezevvezül mecûsi mahremâhu sümme islâma ev ahâde huma farkun beyne huma ve kezâ*", "*Lev terâfuû ileyna ve bi merâfiâti ehâdehûma lâ yefrûk*")

(Gayr-i Müslimlerin nikâh meselelerinde şeriât-i İslâmiyye ahkâmının ri'ayetine icbâr edilmeyüb kendi dînlerinin şeriâtı ahkâmına tabîyât etmeğe me'zûn edilmeleri lüzûmunun esbâbı mevkûfât sahibi " menâbi'-i mahsûsasından naklen -şu vecihle beyân ediyor... Küffâre bizim ahkâmımızı cemi ihtilâfâtıyla iltiza etmemişlerdir. Lâkin ehl-i zimmet oldukları sebebiyle biz taarûz eylemeyiz küffâr-ı hukuk-ı şer'i ile muhâtab değildirler.)